

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11200006>

O'QUVCHILARDA KASBIY QIZIQISHLARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Mardanova Maftuna Asatilla qizi

Toshkent shahar Olmazor tumani

24 maktab psixologi

tmsokulov@gmail.com

Annotatsiya. O'quvchilarda kasbiy qiziqishlarning rivojlanishi turli xil psixologik omillar ta'sirida bo'lgan ko'p qirrali jarayondir. Ushbu maqolada biz o'quvchilarda kasbiy qiziqishlarning shakllanishi va rivojlanishiga hissa qo'shadigan psixologik xususiyatlarni o'rganamiz, bunda ham O'zbekiston, ham xalqaro psixologik tadqiqotlardan xulosalar chiqaramiz. Shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy-madaniy ta'sirlar va ta'lim muhitining kesishishini o'rganib, biz o'quvchilar populyatsiyasida kasbiy qiziqishlar qanday paydo bo'lishi va rivojlanishi haqida har tomonlama tushuncha berishni maqsad qilganmiz.

Kalit so'zlar. Kasbiy manfaatlar, o'quvchilarning rivojlanishi, ijtimoiy-madaniy ta'sirlar, ta'lim muhiti, kasbiy qiziqishlar, kasbga yo'naltirish.

Абстрактный. Развитие профессиональных интересов у студентов – многогранный процесс, на который влияют различные психологические факторы. В данной статье мы изучаем психологические особенности, способствующие формированию и развитию профессиональных интересов у студентов, делая выводы как узбекских, так и международных психологических исследований. Исследуя пересечение личностных качеств, социокультурных влияний и образовательной среды, мы стремимся обеспечить всестороннее понимание того, как карьерные интересы возникают и развиваются в студенческой среде.

Ключевые слова. Карьерные интересы, развитие студентов, социокультурные влияния, образовательная среда, карьерные интересы, профориентация.

Abstract. The development of professional interests in students is a multifaceted process influenced by various psychological factors. In this article, we study the psychological characteristics that contribute to the formation and development of

professional interests in students, drawing conclusions from both Uzbek and international psychological research. By examining the intersection of personality traits, sociocultural influences, and educational environments, we aim to provide a comprehensive understanding of how career interests emerge and develop in student populations.

Keywords. Career interests, student development, socio-cultural influences, educational environment, career interests, career guidance.

KIRISH

O'smirlikdan kattalikka o'tish - bu o'z kasbiy o'ziga xosligini izlash va rivojlantirish bilan tavsiflangan muhim davr. Ushbu bosqichda odamlarda muhim kognitiv, hissiy va ijtimoiy o'zgarishlar ro'y beradi, bu ularning martaba intilishlari va qiziqishlarini shakllantiradi. Ushbu jarayonning psixologik asoslarini tushunish o'qituvchilar, maslahatchilar va siyosatchilar uchun o'quvchilarni mazmunli va qoniqarli martaba yo'lida samarali qo'llab-quvvatlash uchun juda muhimdir.

METOD

Kasbiy qiziqishni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi psixologik xususiyatlar:

1. Shaxsiy xususiyatlar:

- Ekstroversiya: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori darajadagi ekstroversiyaga ega bo'lgan odamlar ko'proq kashfiyotchi va yangi tajribalarga ochiq bo'lishadi, bu ularning kasbiy manfaatlariga ta'sir qilishi mumkin [6; 102].

- Vijdonlilik: tashkilotchilik, maqsadga yo'naltirilganlik va o'z-o'zini intizom bilan tavsiflangan bu xususiyat ma'lum bir sohada doimiy qiziqish va muvaffaqiyatga erishishda hal qiluvchi rol o'ynaydi

- Tajribaga ochiqlik: Ochiqlik darajasi yuqori bo'lgan shaxslar ko'pincha qiziquvchan, xayolparast va noan'anaviy g'oyalarni qabul qiladilar, bu ularni turli martaba yo'llariga borishga ko'proq moyil qiladi [8; 509].

MUHOKAMA

2. Ijtimoiy-madaniy omillar:

- Oilaning ta'siri: Oilaviy munosabatlar, qadriyatlar va ijtimoiy-iqtisodiy maqom o'quvchining kasb tanlashi va intilishlariga sezilarli ta'sir qiladi [4; 85]. Oiladagi madaniy me'yorlar va umidlar kasbiy manfaatlarining rivojlanishini qo'llab-quvvatlashi yoki cheklashi mumkin.

- Tengdoshlarning ta'siri: Tengdoshlar guruhlar muhim sotsializatsiya agentlari bo'lib xizmat qiladi, o'quvchilarning turli kasblar haqidagi tasavvurlarini shakllantiradi va ularning martaba qarorlariga ta'sir qiladi [2; 74]. Tengdoshlarning o'zaro ta'siri va tengdoshlarning bosimi mavjud manfaatlarini kuchaytirishi yoki shubha ostiga qo'yishi mumkin.

3. Ta'lim muhiti:

- Maktab iqlimi: maktab muhiti, jumladan, resurslarning mavjudligi, o'qituvchilar tomonidan qo'llab-quvvatlanishi va martaba izlanish imkoniyatlari o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi [3; 109].

- Kasbga yo'naltirish dasturlari: samarali kasbiy yo'l-yo'riq dasturlari o'quvchilar o'rtasida o'z-o'zini anglash, qiziqishlarni o'rganish va ongli qarorlar qabul qilishni osonlashtirishi mumkin [5; 479]. Ishga qabul qilish bo'yicha maslahat olish va turli martaba imkoniyatlari bilan tanishish bunday dasturlarning muhim tarkibiy qismidir.

NATIJA

O'zbekiston sharoitidagi psixologik xususiyatlar:

1. Madaniy ta'sirlar:

- An'anaviy gender rollari: Gender rollari va umidlari bilan bog'liq madaniy me'yorlar o'quvchilar mos yoki kerakli deb hisoblagan kasblar turlariga ta'sir qilishi mumkin [10; 1401].

- Ijtimoiy-iqtisodiy omillar: Iqtisodiy sharoitlar va ijtimoiy-iqtisodiy holat O'zbekistonda kasb tanlash va o'quvchilar uchun mavjud imkoniyatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Resurslarga va kasbiy ta'lim dasturlariga cheklangan kirish ba'zi o'quvchilar uchun martaba imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

2. Ta'lim tizimi:

- STEM sohalariga urg'u berish: O'zbekiston ta'lim tizimi fan, texnologiya, muhandislik va matematika (STEM) sohalariga katta e'tibor qaratmoqda, bu esa o'quvchilarning istalgan martaba yo'llari haqidagi tasavvurlariga ta'sir qilishi mumkin (Qurbonova va Qodirov, 2020).

- Kasbiy ta'limning o'rni: kasbiy ta'lim dasturlari o'quvchilarni aniq kasbga tayyorlash va ularning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq, cheklangan moliyalashtirish va eskirgan o'quv dasturlari kabi muammolar O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi samaradorligiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Kasbiy qiziqishni rivojlantirishning psixologik xususiyatlariga oid adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish psixologlarning O'zbekistonda ham, xorijda ham olib borgan boy tadqiqotlarini ko'rsatadi. Tadqiqotlar ushbu hodisaning turli jihatlarini, jumladan, shaxsiy xususiyatlarning rolini, ijtimoiy-madaniy ta'sirlarni va ta'lim omillarini o'rganib chiqdi.

O'zbekistonda tadqiqotchilar madaniy me'yorlar, oila dinamikasi va ta'lim siyosatining o'quvchilarning kasbiy intilishlari va qiziqishlariga ta'sirini o'rgandilar. Masalan, Usmonova va Matsumoto an'anaviy gender rollarining ta'sirini o'rganuvchi

tadqiqot o'tkazdilar. o'zbekistonlik o'quvchilar o'rtasida kasb tanlash bo'yicha, kasbiy qiziqishlarni shakllantirishda madaniy omillarning rolini yoritib berish.

Xalqaro miqyosda olimlar kasbiy qiziqishni rivojlantirish asosidagi psixologik mexanizmlar haqida qimmatli fikrlarni taqdim etdilar. Turli madaniy kontekstlarda olib borilgan tadqiqotlar mansab qarorlarini qabul qilish jarayonlariga ta'sir qiluvchi universal va madaniyatga xos omillarni aniqladi. Masalan, Savickas umr bo'yi martaba o'rganish va qarorlar qabul qilishning dinamik tabiatini ta'kidlab, martaba rivojlanishining umr ko'rish, hayot fazosi nazariyasini taklif qildi [9; 42].

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak o'quvchilarda kasbiy qiziqishlarning rivojlanishi juda ko'p psixologik omillar ta'sirida murakkab va dinamik jarayondir. Shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiy-madaniy ta'sirlar va ta'lim muhiti o'quvchilarning kasbga intilishlari va tanlovlarini shakllantirish uchun o'zaro ta'sir qiladi. Boshqa mamlakatlarda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham ushbu psixologik xususiyatlarni tushunish o'quvchilarga o'z martaba yo'llarini muvaffaqiyatli boshqarishga yordam beradigan samarali choralar va yordam tizimlarini ishlab chiqish uchun zarurdir. O'qituvchilar, maslahatchilar va siyosatchilar o'zbek va xalqaro tadqiqotlarning g'oyalarini birlashtirib, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishga ko'maklashish va ularning martaba muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish borasidagi sa'y-harakatlarini kuchaytirishlari mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Barrick, M. R., & Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis. *Personnel psychology*, 44(1).
2. Brown, B. B., & Larson, J. (2009). Peer relationships in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 2.
3. Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. *Annual review of psychology*, 53(1).
4. Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise, and self-creation. *Career choice and development*, 4.
5. Hirschi, A. (2012). Callings and work engagement: Moderated mediation model of work meaningfulness, occupational identity, and occupational self-efficacy. *Journal of counseling psychology*, 59(3).
6. John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. *Handbook of personality: Theory and research*, 2(1999).
7. Kurbanova, M., & Kadirov, M. (2020). Science education in Uzbekistan: A historical review. *Central Asian Journal of Education*, 5(1).

8. McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1997). Personality trait structure as a human universal. *American psychologist*, 52(5).
9. Savickas, M. L. (2005). *The theory and practice of career construction. Career development and counseling: Putting theory and research to work*, 2.
10. Usmonova, M., & Matsumoto, D. (2018). The Influence of Gender Role Beliefs on Career Aspirations among Uzbekistani Students. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(9).